

Het effect van politieke sofisticatie op de (intentie tot) opkomst bij eerste- en tweederangsverkiezingen in België en Nederland

Dieter Stiers

ABSTRACT: The Effect of Political Sophistication on (Intended) Turnout in First- and Second-order Elections in Belgium and the Netherlands

In this paper we investigate the effect of political sophistication on turnout and whether this effect differs in second-order national elections. Political sophistication is thought to influence turnout because the more sophisticated voters have access to more information about the electoral and the party system. In this paper, we start from the expectation that these effects should be even stronger in the context of second-order national elections, where information about the stakes of the election is not readily available. We analyse citizens' willingness to turn out to vote at different levels of government in Belgium and the Netherlands. The results show that a higher degree of political sophistication increases the probability to turn out at the national as well as the European level. Our expectation that this effect would be larger at the European level, however, is not supported by these results.

KEYWORDS: political sophistication, first- and second-order elections, turnout

---

1. Inleiding¹

Verkiezingen zijn een belangrijk moment in het democratisch proces, aangezien burgers op dit moment kunnen aangeven welke richting het beleid in de komende legislatuur volgens hen moet volgen. Om deze mening over te brengen, is het belangrijk dat kiezers hun stem uitbrengen. Niet elke kiezer heeft echter evenveel kans om te gaan stemmen. Eerder onderzoek heeft onder meer aangetoond dat de mate waarin bur-

gers participeren afhangt van hun graad van sofisticatie: meer gesofisticeerden hebben meer kans om te stemmen (Denny & Doyle, 2008; Luskin, 1990; Rosema, 2007).

Eerder onderzoek wijst er ook op, dat het niveau van opkomst afhangt van het electorale niveau waarvoor verkiezingen worden georganiseerd. Reif en Schmitt (1980), die vaststelden dat de opkomst bij Europese verkiezingen substantieel lager lag dan bij nationale en dan met name parlementsverkiezingen, beschouwden opkomst dan ook als een goede indicator om eerste- en tweederangsverkiezingen te onderscheiden. Dit verschil in opkomst tussen eerste- en tweederangsverkiezingen kan voor een deel verklaard worden door het verschil in moeite die het vergt om zich te informeren over deze verkiezingen. Die vereiste inspanning is groter bij tweederangsverkiezingen, aangezien kiezers die verkiezingen minder belangrijk achten (Reif & Schmitt, 1980) en bijgevolg minder geneigd zijn te gaan stemmen. Aangezien een hogere graad van sofisticatie de cognitieve kosten om zich te informeren verlaagt, kan daarenboven verwacht worden dat de graad van sofisticatie invloed heeft op deze inspanning. In dit artikel onderzoeken we eerst het effect van sofisticatie op de opkomst en daarna of hierbij een verschil bestaat tussen eerste- en tweederangsverkiezingen. Omdat er in de massamedia minder informatie over tweederangsverkiezingen wordt gegeven en het belang van deze verkiezingen aldus minder duidelijk is voor de publieke opinie, verwachten we dat het effect van politieke sofisticatie groter zal zijn voor tweederangsverkiezingen.

Er bestaat reeds veel onderzoek naar het belang van politieke sofisticatie om electorale opkomst te verklaren (o.a. Ha, 2011; Lee & Chang, 2011; Luskin, 1990; Marthaler, 2008). Voor zover wij weten, is de invloed van sofisticatie op de opkomst voor verschillende electorale niveaus echter nog niet onderzocht. Door dit verband te onderzoeken, draagt dit artikel bij tot de literatuur rond opkomst bij verkiezingen; opkomst wordt vaak als een indicator van de legitimiteit van een politiek systeem beschouwd. Het draagt ook bij aan het debat rond ongelijkheden in participatie, aangezien het wil blootleggen in welke mate ongelijkheden in politieke sofisticatie opkomst beïnvloeden. De aandacht voor opkomst op verschillende electorale niveaus biedt daarenboven inzicht in het zogenoemde democratisch deficit dat wordt toegeschreven aan de Europese Unie. Onze conclusies kunnen immers aantonen of het effect van sofisticatie op opkomst voor het nationale niveau enerzijds en het Europese niveau anderzijds verschilt. Als dat zo is, kan dit erop wijzen dat, zeker op cognitief gebied, het Europese niveau verder van de bevolking staat dan het nationale niveau. De trends richting multi-level governance kunnen dan ook in verband worden gebracht met een groeiende kloof tussen kiezers met een hoge en kiezers met een lage graad van politieke sofisticatie.

Dit artikel richt zich op de Belgische en Nederlandse electorale context. Hoewel de categorisering van de verschillende electorale niveaus als eerste- dan wel tweederangs soms betwist wordt, heeft eerder onderzoek overtuigend aangetoond dat

er verkiezingen van eerste en tweede rang zijn (o.a. Deschouwer, 2012; Lefevere, 2013; Lefevere & Van Aelst, 2014; Van Aelst & Lefevere, 2012). In lijn met de literatuur verwachten we, zoals gezegd, dat een hogere graad van sofisticatie de kans op opkomen verhoogt. Omdat de belangen bij Europese verkiezingen als lager worden ervaren en geïnformeerd zijn over tweederangsverkiezingen een grotere inspanning vergt, verwachten we dat sofisticatie een groter effect heeft op opkomst voor het Europese dan voor het nationale niveau. Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, maken we gebruik van de PartiRep Election Study 2014 in België en de European Election Study van 2014 in Nederland.

In wat volgt stellen we eerst heel beknopt de twee landen in het onderzoek voor. Daarna gaan we in op eerder onderzoek naar het effect van politieke sofisticatie op opkomst en in het bijzonder waarom we verwachten dat dit effect verschillend is voor verschillende electorale niveaus. Vervolgens gaan we in op de data en de methoden waarmee we deze verwachtingen testen, waarna de resultaten worden voorgesteld. We sluiten af met enkele opmerkingen over de implicaties van onze bevindingen.

2. Verkiezingen in België en Nederland

We richten ons op België en Nederland. Deze twee landen werden gekozen als twee ‘most similar systems’. België en Nederland zijn beide westerse democratieën met een systeem van proportionele vertegenwoordiging. Van Praag en Van Aelst (2010, p. 375) stellen: “Nederland en België worden veelal omschreven als *similar systems*. Het gaat om kleine Europese landen met een parlementair stelsel dat zich in de loop van de negentiende eeuw heeft ontwikkeld en met politieke instituties die kenmerkend zijn voor een consensusdemocratie”. België en Nederland worden vaker gebruikt voor vergelijkende studies (Timmermans & Moury, 2006). Wat hun electorale wetgeving betreft, zijn er echter interessante verschillen tussen de twee landen. Terwijl er in België een systeem van opkomstplicht geldt, is opkomst sinds 1970 vrijwillig in Nederland. Daarenboven worden in België de verkiezingen van verschillende electorale niveaus (met uitzondering van de lokale verkiezingen) op dezelfde dag georganiseerd. In Nederland daarentegen worden de nationale en Europese verkiezingen niet op dezelfde dag gehouden. Dit onderscheid is belangrijk: eerder onderzoek wijst uit dat opkomst hoger ligt bij samenvallende verkiezingen. Er wordt in dat geval veelal een intensievere verkiezingscampagne gevoerd en kiezers moeten maar één keer de inspanning doen om zich naar het stemhokje te begeven (Geys, 2006). Door deze twee landen te vergelijken, kunnen we onderzoeken of de opkomstplicht en de timing van verkiezingen effect hebben op de verbanden die we observeren en analyseren.

3. Literatuur

3.1. *Politieke sofisticatie en opkomst*

Aangezien stemmen één van de basisvormen van politieke participatie is, is er een grote wetenschappelijke interesse in het proberen te achterhalen wat de keuze van een kiezer om al dan niet te gaan stemmen beïnvloedt. In deze literatuur kunnen minstens vier theoretische benaderingen of tradities worden onderscheiden. Ten eerste kan stemmen worden gezien als bovenal expressief gedrag. Schuessler (2000) bijvoorbeeld ziet electorale participatie als een teken van identificatie, aangezien een stem voor een partij inhoudt dat de kiezer zich in zekere mate met een bepaalde partij identificeert. Ten tweede toont onderzoek aan dat kiezers kunnen beslissen te gaan stemmen, omdat ze dit primair als burgerplicht zien (Blais, 2000; Riker & Ordeshook, 1968). Er wordt bovendien verwacht dat verkiezingen die als belangrijk gezien worden dit gevoel van burgerplicht meer oproepen (Bowler & Donovan, 2013). Ten derde kunnen kiezers een overwegend instrumentele motivatie hebben, als ze veronderstellen dat hun stem het verschil kan maken in de verkiezingsuitslag (Ferejohn & Fiorina, 1974). In een downsiaans kader, ten vierde, handelen kiezers eerder pragmatisch en beslissen ze enkel te gaan stemmen als de baten tegen de kosten ervan opwegen (Downs, 1957). Dit zou impliceren dat de goed geïnformeerde kiezer een andere afweging van kosten en baten zou maken dan kiezers die niet over deze essentiële politieke informatie beschikken.

Ongeacht het theoretische kader dat gebruikt wordt, is het duidelijk dat zowel contextuele als individuele karakteristieken invloed hebben op opkomst bij verkiezingen. Op het contextuele niveau is onder meer reeds aangetoond dat de opkomst hoger ligt bij een proportioneel electoraal systeem, bij opkomstplicht, en wanneer verkiezingen in het weekend worden georganiseerd (Blais, 2006; Geys, 2006; Hooghe, 2014; Mattila, 2003). Een strenge registratieregelgeving, daarentegen, heeft een negatieve invloed op de opkomst bij verkiezingen (Wolfinger & Wolfinger, 2008). Op het niveau van individuele karakteristieken stelt het Civic Voluntarism Model, ontwikkeld door Verba, Scholzman en Brady (1995), dat burgers met een hogere sociaaleconomische status meer participeren, aangezien zij over de nodige financiële middelen en politieke vaardigheden beschikken. Ook ander onderzoek wijst op dit effect van socio-economische status op participatie (Leighley & Nagler, 1992b). Daarnaast werd voor andere individuele karakteristieken zoals ras, geslacht (Leighley & Nagler, 1992a), burgerlijke staat (Wolfinger & Wolfinger, 2008), persoonlijkheidskenmerken (Schoen & Steinbrecher, 2013; Wang, 2014) en partijgebondenheid (Whiteley, Clarke & Sanders, 2001) aangetoond dat ze de opkomst beïnvloeden.

De aandacht van dit artikel gaat naar de informatie waarover kiezers beschikken. De beslissing om te gaan stemmen vergt een zekere hoeveelheid informatie

over wat er op het spel staat (Feddersen & Pesendorfer, 1996, 1999; Lassen, 2005). McMurray (2015, p. 14) stelt: “citizens who are better-informed about political issues and exhibit greater confidence in their opinions tend to vote more frequently than those who lack information”. De beschikbaarheid van informatie over de belangen die op het spel staan hangt mede af van de graad van sofisticatie van de kiezer, doordat de meer gesofisticeerden meer toegang hebben tot informatie over het politieke systeem (Ha, 2011; Luskin, 1987, 1990; Marthaler, 2008).

Binnen de literatuur is er overigens een aanhoudend debat over de ‘beste’ definitie van het concept politieke sofisticatie. Het valt buiten ons bereik om tot dit debat bij te dragen of dat te beslissen (Marthaler, 2008). Als een meer pragmatische optie volgen we het baanbrekende werk van Luskin (1990) en gebruiken we drie proxy-indicatoren om dit concept te operationaliseren. In deze studie zullen we opleidingsniveau, politieke interesse en politieke kennis als indicatoren van politieke sofisticatie gebruiken. Eerder onderzoek maakt eveneens vaak gebruik van juist deze variabelen als indicatoren van politieke sofisticatie (Dassonneville, 2012; Ha, 2011; Lee & Chang, 2011; MacDonald, Rabinowitz & Listhaug, 1995; Van Heerde, Johnson & Bowler, 2006; Weisberg & Nawara, 2010).

We verwachten een verband tussen politieke sofisticatie en opkomst, omdat gaan stemmen minstens een minimum aan politieke kennis vereist. Een kiezer moet immers iets weten over de verkiezingen, de kandidaten en de partijen in de verkiezingen (Aldrich, 1993; Blais, 2000; Blais, Young & Lapp, 2000; Hobolt, 2007). Politieke sofisticatie verhoogt de opkomst bij verkiezingen, omdat het de cognitieve kosten van stemmen verlaagt (Denny & Doyle, 2008). Meer gesofisticeerde kiezers hebben meer interesse in politiek en streven hun politieke interesse effectiever na (Luskin, 1990). Een hogere graad van sofisticatie vergemakkelijkt dus het inwinnen van extra informatie en vergroot de kans dat een kiezer zal stemmen. Eerder onderzoek gaf al sterke aanwijzingen dat verschillende indicatoren van politieke sofisticatie, zoals politieke interesse, politieke kennis en opleidingsniveau, de kans dat een kiezer opkomt inderdaad verhogen. Er wordt aangenomen dat politieke interesse een positieve invloed heeft op de motivatie om deel te nemen in het electorale proces (Söderlund, Wass & Blais, 2011; Van Heerde *et al.*, 2006). Smets en van Ham (2013) stellen vast dat 85 procent van de studies over politieke interesse en opkomst een significant positief effect van politieke interesse op de kans om op te komen bij verkiezingen vindt. Kiezers die meer geïnteresseerd zijn in politiek vergaren informatie over het systeem, zelfs buiten verkiezingscampagnes om. Daardoor hoeft deze informatie niet meer verzameld te worden tijdens de verkiezingen, wat de kosten van informatieverwerving drukt en daarmee de kans op opkomst verhoogt (Lefevre & Van Aelst, 2014; van Egmond, de Graaf & van der Eijk, 1998). Van Heerde en collega’s (2006), ten tweede, vinden dat als de kosten van stemmen toenemen, de gemiddelde kennis van kiezers hoger ligt. Ze stellen vast dat kiezers in het algemeen meer politieke kennis hebben dan thuisblijvers;

een bevinding die gesteund wordt door ander onderzoek (Howe, 2006; Rosema, 2007). Ook Smets en van Ham (2013) vinden een positieve invloed van politieke kennis op opkomst. Voor opleidingsniveau, ten derde, wordt tevens vaak vastgesteld dat het een positieve invloed heeft op politieke participatie (Blais, 2000; Bovens & Wille, 2010; Gallego, 2010; Smeenk, de Graaf & Ultee, 1995). Een hoger opleidingsniveau verzekert een betere ontwikkeling van de cognitieve capaciteiten van kiezers en daarmee neemt het vermogen toe om met complexe informatie over het politieke systeem om te gaan (Armingeon & Schädel, 2015, van der Meer & van Deth, 2010). Samenvattend kan worden gesteld dat eerder onderzoek er duidelijk op wijst dat elk van de drie door ons gekozen indicatoren van politieke sofisticatie positief en sterk samenhangt met opkomst bij verkiezingen. Er wordt dan ook een positief effect van politieke sofisticatie op opkomst verwacht:

H1: een hogere graad van politieke sofisticatie hangt positief samen met de kans om op te komen.

3.2. *Opkomst bij eerste- en tweederangsverkiezingen*

Het onderscheid tussen eerste- en tweederangsverkiezingen werd op de kaart gezet door Reif en Schmitt (1980). In hun studie naar stemgedrag in de nasleep van de eerste Europese verkiezingen in 1979 beschreven ze parlementaire en presidentiële verkiezingen als verkiezingen van eerste rang en alle sub- en supranationale verkiezingen als verkiezingen van tweede rang. Hun onderscheid toont aan dat voor hetzelfde fenomeen – dat wil zeggen: verkiezingen – verschillende dynamieken spelen. Ze maken dit onderscheid op basis van verschillende criteria. Ten eerste voeren zij (1980) aan dat er ‘minder op het spel’ staat in tweederangsverkiezingen. Deze verkiezingen zijn daardoor eerder een maatstaf voor de populariteit van de partij op het nationale niveau. Opkomst zal, ten tweede, lager liggen bij deze verkiezingen, omdat kiezers ze niet als belangrijk of belangrijk genoeg beschouwen (Reif & Schmitt, 1980). Zoals Blais (2000, p. 43) stelt: “More important elections attract more voters. The more powerful the legislature, the higher the turnout in legislative elections”. Aangezien tweederangsverkiezingen als minder belangrijk worden gezien en minder aandacht krijgen, nemen de kosten om zich over deze verkiezingen te informeren toe en zal de opkomst lager liggen (Lefevre & Van Aelst, 2014; Lijphart, 1997). Voor verkiezingen van verschillende niveaus stellen we dus verschillende opkomstniveaus vast. Bijgevolg is het erg belangrijk dat we bij het onderzoeken van de determinanten van opkomst een onderscheid tussen die verschillende niveaus maken.

In België worden er verkiezingen gehouden op het lokale, provinciale, regionale, nationale (federale) en Europese niveau. In Nederland worden er verkiezingen

georganiseerd voor het gemeentelijke, provinciale, nationale en Europese niveau. In het algemeen wordt aangenomen dat de nationale verkiezingen in beide landen duidelijk de verkiezingen van eerste rang zijn. Volgens het model van Reif en Schmitt (1980) zijn zowel de supranationale (Europese) als de subnationale (lokale, provinciale en regionale) verkiezingen van tweede rang. Deze categorisering wordt echter meer en meer betwist in de literatuur. Sommigen ijveren ervoor om het onderscheid tussen eerste- en tweederangsverkiezingen niet als een dichotomie maar als een continuüm te zien, waarop elke verkiezing empirisch geplaatst moet worden (Ervik, 2012). Omwille van de toenemende kritiek op de categorisering schetsen we, voor zowel België als Nederland, eerst de huidige consensus over de ‘aard’ van de verschillende electorale niveaus.

Het tweederangskarakter van de Europese verkiezingen is tot heden onbetwist. Voor de Europese verkiezingen van 1979 vinden Reif en Schmitt (1980) steun voor al hun vooropgestelde verwachtingen. Sinds deze eerste rechtstreekse verkiezingen voor het Europese Parlement hebben het Europees Parlement en de Europese Unie in het algemeen echter grote veranderingen doorgemaakt, zoals een toename van het aantal leden en een uitbreiding van de bevoegdheden. Deze veranderingen kunnen het karakter van deze verkiezingen beïnvloed hebben (Schmitt, 2005). Maar ondanks deze veranderingen wordt het tweederangskarakter van de Europese verkiezingen in recent onderzoek bevestigd, zowel in het algemeen als specifiek in de Belgische en Nederlandse context (Hix & Marsh, 2011; Lefevere, 2013; Lefevere & Van Aelst, 2014; Schmitt, 2005; Van Aelst & Lefevere, 2012; van der Eijk, Franklin & Marsh, 1996).

Eenzelfde consensus bestaat niet over de categorisering van de Belgische en Nederlandse lokale verkiezingen en de Belgische regionale verkiezingen. De opkomst is lager bij lokale verkiezingen, maar niet zo laag als bij Europese verkiezingen (Lefevere & Van Aelst, 2014). Lefevere (2013) vindt aanwijzingen van ondergeschiktheid van de Belgische lokale verkiezingen, maar stelt ook vast dat het verschil met het nationale niveau vrij beperkt is. Daarenboven werd eerder aangetoond dat kiezers die van hun federale voorkeur afstappen bij lokale verkiezingen, dit doen omwille van lokale motieven. Deze bevinding wijst erop dat kiezers zich niet enkel en alleen richten op politiek van hogere niveaus wanneer ze hun stem op het lokale niveau uitbrengen (Marien, Dassonneville & Hooghe, 2015). Ook in de Nederlandse context wijst onderzoek op zo’n dubbele status voor lokale verkiezingen (Lefevere & Van Aelst, 2014; Lelieveldt & van der Does, 2014).

Ook de categorisering van de Belgische regionale verkiezingen is betwist. Schakel en Jeffery (2013) tonen aan dat hoe meer autonomie een regio heeft, des te minder tweederangskarakteristieken er worden gevonden op het regionale niveau. Andere studies tonen aan dat de mate waarin een regionale verkiezing van tweede rang is, afhangt van de institutionele en politieke setting (Jeffery & Hough, 2003; Romanova, 2014). De Belgische regio’s hebben een hoge mate van autonomie.

Deschouwer (2012, p. 133) stelt: “In Belgium though it is hard to see which elections are first order and which are second order. Regional and federal elections are so similar because of the absence of statewide parties that actually both elections are first order. [...] Only the European elections are really second-order”. Deze ambiguïteit in hoe de lokale en regionale verkiezingen te categoriseren, brengt ons ertoe ons te richten op die twee electorale niveaus waarvoor de status onbetwist is: stemmen bij nationale (eersterangs) en Europese (tweederangs)verkiezingen.

3.3. *Politieke sofisticatie en opkomst bij eerste- en tweederangsverkiezingen*

Het tweederangskarakter van de Europese verkiezingen is, zoals gezegd, onbetwist (Hix & Marsh, 2011; Lefevere, 2013; Schmitt, 2005). Deze verkiezingen krijgen minder aandacht in de media en politieke partijen geven minder belang aan dit electoraal niveau. Bijgevolg ervaart het electoraat dat er ‘minder op het spel’ staat bij de verkiezingen voor het Europees Parlement (EP): “Thus, the threshold for not voting in the EP elections is much lower than in the national parliamentary elections. When the threshold is lower, many more potential voters ask the question ‘why bother?’ than in national elections” (Mattila, 2003, p. 454). Kiezers ervaren deze verkiezingen als minder belangrijk (Lefevere & Van Aelst, 2014). Want hoewel kan worden gesteld dat de bevoegdheden van het Europese niveau dit beleidsniveau erg belangrijk maken, zijn het niet de reële maar de ervaren belangen waarvan verwacht wordt dat ze de baten van opkomen bij verkiezingen bepalen (Blais, 2000). Dit is belangrijk voor onderzoek naar de impact van politieke sofisticatie op participatie, omdat de perceptie van verkiezingen waarbij minder op het spel staat de kosten om geïnformeerd te zijn, en dus ook van opkomen, verhoogt. Geïnformeerd zijn over deze verkiezingen vraagt een hogere cognitieve investering van de kiezer en een grotere inspanning om te gaan stemmen. Een hogere graad van sofisticatie verhoogt de bekwaamheid en motivatie om informatie te vergaren. Bijgevolg verhoogt sofisticatie het bewustzijn over de betekenis en de belangen die op het spel staan bij tweederangsverkiezingen, wat de kans verhoogt dat de kiezer bij deze verkiezingen gaat stemmen.

Bovenstaande uiteenzetting rust op het idee dat de kosten om zich te informeren hoger zijn bij tweederangsverkiezingen. We weten echter dat politieke sofisticatie de kiezer kan helpen deze kosten om geïnformeerd te zijn te ‘overwinnen’. De meer politiek gesofisticeerden hebben meer kans om deze kosten te overwinnen en om te gaan stemmen. In een context van bijzonder hoge kosten om geïnformeerd te zijn, kan verwacht worden dat de rol van politieke sofisticatie in het nemen van barrières tot opkomst nog belangrijker is. We verwachten dat bij de Europese verkiezingen enkel de meest politiek gesofisticeerde kiezers in staat zijn deze bar-

rières te slechten en op te komen, wat leidt tot een grotere sofisticatiekloof bij deze verkiezingen. Dit leidt tot onze tweede hypothese:

H2: het effect van politieke sofisticatie op de kans om op te komen is groter op het Europese dan op het nationale niveau.

4. Data en methoden

Om onze hypothesen te testen voor België en Nederland maken we gebruik van twee datasets. Voor België maken we gebruik van de data van de PartiRep Belgian Election Study 2014.² Deze studie bestond uit twee survey-golven, één vóór en één kort na de regionale, federale en Europese verkiezingen van 25 mei 2014 in België. De respondenten van dit representatieve verkiezingsonderzoek werden geselecteerd uit het Rijksregister (Deschouwer *et al.*, 2014). In dit artikel wordt enkel gebruik gemaakt van de data van de zogeheten eerste golf van deze verkiezingsstudie. Deze eerste golf van de Belgian Election Study werd uitgevoerd op basis van *face-to-face* interviews. In totaal werden er 2.019 interviews afgenomen tussen 20 maart en 17 mei in het Vlaamse en Waalse Gewest. Om een goede representatie van het electoraat te verzekeren, worden de data voor de analyses in deze paper gewogen naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en het gewest waar de respondent woont.

Voor Nederland maken we gebruik van de data van de European Election Study van 2014 (Schmitt *et al.*, 2015). In deze studie werden er in elke lidstaat van de Europese Unie ongeveer 1.100 interviews uitgevoerd tussen 30 mei 2014 en 27 juni 2014. Respondenten werden geselecteerd op basis van een getrap *random probability design*. In Nederland bestond de steekproef uit 2.874 respondenten, wat resulteerde in 1.101 geldige interviews, dat wil zeggen een responsgraad van 38 procent. Ook voor de Nederlandse analyses zijn de data gewogen naar leeftijd, geslacht en urbanisatie om een goede representatie te verzekeren.

De afhankelijke variabele in dit artikel is de opkomst van de individuele respondent: of hij/zij al dan niet gaat stemmen/is gaan stemmen. In België werd dit bevraagd aan de hand van een hypothetische vraag naar de intentie om op te komen: "Als stemmen niet meer verplicht was in België, zou u dan altijd, meestal, soms of nooit gaan stemmen?" (de letterlijke verwoording van de vraag is opgenomen in Appendix 1). Een vraag naar de reële opkomst voor de verschillende electorale niveaus werd niet opgenomen in de Belgian Election Study. Belangrijker is echter dat eerder reeds is aangetoond dat dergelijke alternatieve hypothetische metingen van opkomst een betrouwbare indicator zijn en vaak gebruikt worden om de determinanten van opkomst in een systeem met opkomstplicht te onderzoeken (Hooghe

& Pelleriaux, 1998; McAllister, 1986). In de steekproef gaf bijna 44 procent van de respondenten aan dat ze altijd zouden gaan stemmen voor het Europese niveau, een opkomstcijfer dat heel dicht bij de gemiddelde opkomst van de Europese verkiezingen van 2014 (42,6%) ligt (European Parliament, 2014). In Nederland werd aan de respondenten gevraagd of ze hadden gestemd bij de Europese verkiezingen, die net voor het interview werden gehouden, en bij de vorige nationale verkiezingen (september 2012). De respondenten konden aangeven of ze gestemd hadden of niet. Om de resultaten van de analyses van de twee landen vergelijkbaar te maken, werd de intentie tot opkomst voor de Belgische kiezers gehercodeerd tot een dichotome³ variabele 'stemmen' (respondenten die aangaven dat ze 'altijd' of 'meestal' zouden gaan stemmen) en 'niet stemmen' (respondenten die aangaven dat ze 'soms' of 'nooit' zouden gaan stemmen).⁴

We richten ons op de invloed van politieke sofisticatie op opkomst. Politieke sofisticatie is een latent concept, waarvoor reeds meerdere indicatoren werden gebruikt in eerder onderzoek (Dassonneville, 2012; Luskin, 1990). De beste manier om de invloed van sofisticatie op opkomst te onderzoeken is de invloed te onderzoeken van de verschillende indicatoren waarvan gezegd wordt dat ze de graad van sofisticatie van de kiezer weergeven. Daarom zal de invloed van opleidingsniveau, politieke interesse en politieke kennis onderzocht worden. Terwijl politieke interesse de interne motivatie om zich te informeren meet, richt opleiding zich op het informatiele, en kennis zich op het cognitieve aspect van sofisticatie (Rapeli, 2013).

Het opleidingsniveau van een kiezer is een goede indicator van politieke sofisticatie, aangezien scholieren en studenten politieke informatie vergaren in lessen en discussies. Hoe langer iemand studeert, des te langer zij/hij 'blootgesteld' is aan deze bronnen van informatie, wat de graad van sofisticatie verhoogt (MacDonald *et al.*, 1995; Weisberg & Nawara, 2010). Ook politieke interesse is een goede indicator van politieke sofisticatie, aangezien de meer geïnteresseerden meer politieke informatie zullen vergaren en hier meer over zullen reflecteren (Van Heerde *et al.*, 2006). Politieke kennis, ten derde – gemeten aan de hand van feitelijke vragen over politiek – is een veel gebruikte toevoeging als indicator van politieke sofisticatie (Ha, 2011; Lee & Chang, 2011; Weisberg & Nawara, 2010). Hoewel deze meting beperkt en ook wel bekritiseerd is (Mondak, 1999), wordt ze gezien als een van de beste indicatoren van sofisticatie (Dassonneville, 2012).

Bij de operationalisering van de indicatoren werden de meeteigenschappen van de twee landen zo vergelijkbaar mogelijk gemaakt. De letterlijke verwoording van de vragen naar de verschillende indicatoren zijn opgenomen in Appendix 1. De eerste indicator van politieke sofisticatie is opleidingsniveau. In de European Election Study (EES) werd aan de respondenten gevraagd hoe oud ze waren toen ze afstudeerden. In België konden de respondenten aangeven wat hun hoogst behaalde opleidingsniveau is. Voor beide landen werd de variabele herschaald naar

vier categorieën (zie Appendix 1 voor meer details). Aangezien in beide landen een hogere waarde een langere opleidingsloopbaan weergeeft, wordt opleidingsniveau opgenomen als een metrische variabele. Politieke interesse werd gemeten aan de hand van een zelfgerapporteerde score op een schaal van 0 (geen interesse) tot 4 (veel interesse) in Nederland, en van 0 tot 10 in België. Om de schalen vergelijkbaar te maken, wordt de variabele gestandaardiseerd tussen 0 en 1. Politieke kennis wordt gemeten aan de hand van een somschaal van de scores op vier (Nederland) en vijf (België) feitelijke vragen; de gestelde vragen zijn opgenomen in Appendix 1.⁵ In België kregen de respondenten telkens vier mogelijke antwoordcategorieën; in Nederland werd aan respondenten gevraagd telkens aan te geven of de voorgeslede stelling juist of fout was. Op deze manier wordt er een score tussen 0 en 4 of 5 toegewezen aan elke respondent. Om de meeteigenschappen vergelijkbaar te maken, is ook deze variabele gestandaardiseerd in de analyses. Aangezien de data werden verzameld aan de hand van *face-to-face* interviews, werden ontbrekende antwoorden gecodeerd als foute antwoorden.

Naast deze indicatoren worden controlevariabelen in de analyses opgenomen. Eerder onderzoek toont aan dat in landen waar opkomst niet verplicht is mannen meer opkomen dan vrouwen (Pintor & Gratschew, 2002; Smets & van Ham, 2013; van der Meer & van Deth, 2010; Verlet, Carton & Callens, 2010), al moet vermeld worden dat deze bevinding betwist wordt (Wang, 2014). Daarnaast controleren we voor het effect van leeftijd op de opkomst, aangezien vooral kiezers met een gemiddelde leeftijd participeren (Iusitini & Crothers, 2013; van der Meer & van Deth, 2010). We controleren ook voor het inkomen van de respondent, aangezien een hoger inkomensniveau de kans op opkomst verhoogt (Mahler, 2008; Verba *et al.*, 1995). De EES van 2014 peilde echter niet naar het inkomen. Daarom wordt er in de analyses voor Nederland gecontroleerd voor de zelfgerapporteerde of subjectieve sociale klasse. Aangezien inkomensniveau in onderzoek al werd gebruikt als meting van sociale klasse, wordt er verwacht dat het een gelijkaardige controle vormt als inkomensniveau (Leighley & Nagler, 1992b; Shields & Goidel, 1997). Aangezien opkomen verplicht is in België, is het mogelijk dat Belgische kiezers zich de morele plicht te gaan stemmen als het ware eigen gemaakt hebben (Blais, 2000; Riker & Ordeshook, 1968). Daarom wordt er gecontroleerd voor het gevoel van burgerplicht door het antwoord op de vraag hoe belangrijk (op een schaal van 0 tot 7) de respondent het voor een goede burger vindt om te gaan stemmen. Aangezien de Nederlandse data geen goede meting van deze burgerplicht bevatten, wordt dit concept niet opgenomen in de Nederlandse analyses. Ten slotte wordt er in de Belgische analyses gecontroleerd voor gewest, omdat eerder onderzoek erop wijst dat de opkomst hoger ligt in Vlaanderen dan in Wallonië (Baudewyns, Dandoy & Reuchamps, 2015). Descriptieve statistieken voor de variabelen in de analyses zijn opgenomen in Appendix 2.

Zoals eerder gesteld, is de afhankelijke variabele dichotoom. Daarom worden binomiale logistische regressies gebruikt om de invloed van sofisticatie op de kans om op te komen te schatten. Zoals gesteld, worden de data met gebruik van een steekproefgewicht eveneens gewogen naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en gewest voor België, en leeftijd, geslacht en urbanisatie in Nederland.

5. Resultaten

5.1. Nationaal niveau

In een eerste stap van de analyse wordt het effect van politieke sofisticatie op de (intentie tot) opkomst op het nationale niveau geschat. De resultaten van de binomiale logistische regressieanalyses die de opkomst voorspellen, zijn samengevat in Tabel 1.⁶ Voor elk land worden twee modellen geschat: een model dat enkel de controlevariabelen bevat (model 1 in Tabel 1) en een model dat ook de indicatoren van sofisticatie bevat (model 2 in Tabel 1). De vergelijking van de verklaaringskracht van deze twee modellen geeft aan in welke mate de opname van de indicatoren van sofisticatie bijdragen aan de voorspelling van de opkomst. Daarvoor worden er twee pseudo R^2 's gebruikt: de Nagelkerke R^2 , die de foutenreductie meet, en de McFadden R^2 , die de proportionele vermindering in foutenvariantie weergeeft. De waarden in Tabel 1 geven aan dat, voor beide landen, de verklaaringskracht van het volledige model groter is dan die van het controlemodel. Dit geeft aan dat de opname van de indicatoren van sofisticatie de voorspelling van de opkomst verbetert.

Voor elk van de twee modellen in Tabel 1 bevat de eerste kolom de logitcoëfficiënten. Hoewel deze niet rechtstreeks geïnterpreteerd kunnen worden, bieden ze een eerste blik op de richting van de effecten. Al de indicatoren van politieke sofisticatie hebben een significant positief effect op de kans op opkomst in België, net als elke indicator met uitzondering van opleidingsniveau in Nederland. Aangezien deze variabelen worden beschouwd als indicatoren voor het niveau van politieke sofisticatie van de kiezer, bieden deze coëfficiënten een eerste aanwijzing in de richting van de empirische ondersteuning van de eerste hypothese, die immers stelde dat een hogere graad van sofisticatie de kans om op te komen voor verhoogt.

Daarnaast worden odds-ratio's opgenomen in Tabel 1; deze kunnen worden gebruikt om de omvang van effecten te bespreken. Zoals te zien in model 2, bedraagt de odd op stemmen wanneer alle onafhankelijke variabelen nul bedragen 0,008 in België en 0,149 in Nederland. Aangezien deze odds kleiner zijn dan één, is de kans om op te komen kleiner dan de kans om niet op te komen.

TABEL 1. Het effect van politieke sofisticatie op opkomst bij nationale verkiezingen.

	België				Nederland			
	Model 1		Model 2		Model 1		Model 2	
	Logit (s.e.)	Odds- ratio	Logit (s.e.)	Odds- ratio	Logit (s.e.)	Odds- ratio	Logit (s.e.)	Odds- ratio
Geslacht (ref. = vrouw)	0,321* (0,133)	1,378	0,008 (0,145)	1,008	0,173 (0,228)	1,189	-0,242 (0,285)	0,785
Leeftijd	0,005 (0,023)	1,005	-0,028 (0,025)	0,973	0,195*** (0,033)	1,212	-0,018 (0,056)	0,982
Leeftijd ²	-0,000 (0,000)	1,000	0,000 (0,000)	1,000	-0,002*** (0,000)	0,998	0,000 (0,001)	1,000
Inkomen/ Sociale klasse	0,143*** (0,028)	1,154	0,068* (0,031)	1,070	0,310*** (0,076)	1,363	0,232** (0,090)	1,262
Burgerplicht	0,838*** (0,050)	2,312	0,727*** (0,050)	2,068			-	-
Gewest	-0,234 (0,137)	0,791	-0,191 (0,150)	0,826			-	-
Opleidings- niveau			0,387*** (0,109)	1,472			0,229 (0,211)	1,257
Politieke interesse			2,201*** (0,318)	9,036			1,749** (0,633)	5,751
Politieke kennis			0,840*** (0,262)	2,317			2,552*** (0,522)	12,833
Constante	-4,619*** (0,594)	0,010	-4,849*** (0,606)	0,008	-4,899*** (0,831)	0,007	-1,901 (1,590)	0,149
N	1824		1823		1074		1010	
Nagelkerke R ²	0,447		0,515		0,160		0,191	
Mchadden R ²	0,299		0,358		0,141		0,174	

Bron: PartiRep Election Study 2014; EES 2014

Noot: *: $p \leq 0,05$; **: $p \leq 0,01$; ***: $p \leq 0,001$

Omdat het effect van onze belangrijkste onafhankelijke variabele, te weten politieke sofisticatie, wordt onderzocht aan de hand van drie indicatoren, bieden de effecten van deze drie indicatoren inzicht op het effect van politieke sofisticatie. De eerste indicator van politieke sofisticatie in het model is het opleidingsniveau van de kiezer. Opleidingsniveau heeft een significant positief effect op de kans om op te komen in België, maar heeft geen significante invloed op deze kans in Nederland. De odds-ratio van 1,472 staat voor de toename in odd op opkomst voor elke verschuiving in opleidingsniveau. De tweede indicator van sofisticatie, politieke interesse, heeft een significante invloed in beide landen. De odds-ratio's geven de toename van de odd op opkomst voor een verschuiving van het minimum tot het maximum aan interesse weer. De derde en laatste indicator van sofisticatie die is opgenomen in de analyses, politieke kennis, heeft ook een positieve invloed op de kans om op te komen voor de nationale verkiezingen in beide landen.⁷

Samengenomen bieden de resultaten in Tabel 1 zicht op de samenhang tussen politieke sofisticatie en opkomst. In België heeft elke afzonderlijke indicator van politieke sofisticatie (opleidingsniveau, politieke interesse, politieke kennis) een positief en significant effect op de kans om te gaan stemmen voor het nationale niveau. In Nederland verhogen politieke interesse en politieke kennis de kans op stemmen voor dit niveau significant. De eerste hypothese, die stelde dat een hogere graad van politieke sofisticatie de kans om te gaan stemmen voor de nationale verkiezingen verhoogt, lijkt dan ook steun te vinden in de analyses.

5.2. Europees niveau

De eerste hypothese vindt steun bij nationale verkiezingen. Om dezelfde verwachting voor opkomst bij de Europese verkiezingen te testen, wordt een gelijkwaardige analyse uitgevoerd met de opkomst voor de Europese verkiezingen als afhankelijke variabele. De resultaten worden samengevat in Tabel 2. Ook voor de Europese verkiezingen worden twee modellen geschat om de verklaringskracht van het controlemodel met dat van het volledige model te vergelijken. Zowel de Nagelkerke R^2 als de McFadden R^2 wijzen erop, dat voor beide landen het volledige model een substantieel hogere verklaringskracht heeft dan het controlemodel.

De positieve en significante logitcoëfficiënten in model 2 in Tabel 2 ondersteunen de verwachting dat een hogere graad van politieke sofisticatie de kans om op te komen verhoogt. De odd op opkomst als alle onafhankelijke variabelen nul bedragen, bedraagt 0,011 in België en 0,054 in Nederland.

Net als bij wat we voor de nationale verkiezingen deden, wordt de invloed van politieke sofisticatie op opkomst onderzocht aan de hand van drie indicatoren. De eerste indicator, opleidingsniveau, heeft een positief effect op de kans om te gaan stemmen in België, maar niet in Nederland. De odd van opkomst voor een Belgische kiezer neemt toe met factor 1,462 voor elke verschuiving in opleidingsniveau. De tweede indicator, politieke interesse, heeft een significant positieve invloed op de kans om te gaan stemmen in beide landen. Politieke kennis lijkt enkel een invloed te hebben op de kans om te gaan stemmen voor het Europese niveau in Nederland.

De indicatoren bieden zicht op de samenhang tussen politieke sofisticatie en opkomst. Opleidingsniveau en politieke interesse hebben een positief effect op de kans om op te komen bij de Europese verkiezingen in België. In Nederland lijken politieke interesse en politieke kennis de opkomst op dit niveau te beïnvloeden. We concluderen dat er enige empirische steun wordt gevonden voor de verwachte positieve samenhang tussen politieke sofisticatie en opkomst op het Europese niveau.

TABEL 2. Het effect van politieke sofisticatie op opkomst bij Europese verkiezingen.

	België				Nederland			
	Model 1		Model 2		Model 1		Model 2	
	Logit (s.e.)	Odds- ratio	Logit (s.e.)	Odds- ratio	Logit (s.e.)	Odds- ratio	Logit (s.e.)	Odds- ratio
Geslacht (ref. = vrouw)	0,200 (0,122)	1,222	-0,045 (0,133)	0,956	-0,064 (0,145)	0,938	-0,403* (0,160)	0,668
Leeftijd	-0,001 (0,021)	0,999	-0,029 (0,023)	0,971	0,046* (0,023)	1,047	0,035 (0,030)	1,035
Leeftijd ²	-0,000 (0,000)	1,000	-0,000 (0,000)	1,000	-0,000 (0,000)	1,000	-0,000 (0,000)	1,000
Inkomen/ Sociale klasse	0,076** (0,026)	1,079	0,000 (0,029)	1,003	0,149** (0,052)	1,161	0,077 (0,056)	1,080
Burgerplicht	0,794*** (0,049)	2,213	0,681*** (0,049)	1,976			-	-
Gewest	0,027 (0,123)	1,028	0,138 (0,131)	1,147			-	-
Opleidings- niveau			0,380*** (0,097)	1,462	0,162 (0,129)	1,176		
Politieke interesse			2,029*** (0,293)	7,605	0,793** (0,288)	2,210		
Politieke kennis			0,302 (0,243)	1,352	1,242*** (0,330)	3,463		
Constante	-4,376*** (0,545)	0,013	-4,537*** (0,553)	0,011	-2,014	0,133	-2,925*** (0,861)	0,054
N	1819		1818		1073		1009	
Nagelkerke R ²	0,390		0,449		0,053		0,090	
McFadden R ²	0,250		0,297		0,041		0,072	

Bron: PartiRep Election Study 2014; EES 2014

Noot: *: $p \leq 0,05$; **: $p \leq 0,01$; ***: $p \leq 0,001$

5.3. Het effect van sofisticatie op verschillende electorale niveaus

De resultaten in Tabel 1 en Tabel 2 leiden tot de conclusie dat de eerste hypothese, die stelt dat politieke sofisticatie een positieve invloed heeft op de kans om op te komen, steun vindt. We stelden echter ook en nadrukkelijk voorop dat de invloed van sofisticatie op de kans om op te komen groter zou zijn op het Europese dan op het nationale niveau. Om deze hypothese te testen, worden de data geherstructureerd en worden geclusterde modellen met robuuste standaardfouten geschat. Meer bepaald wordt er een *stacked* dataset gecreëerd, waarbij de opkomst op de twee electorale niveaus (nationaal en Europees) genest is in de individuele kiezers (zie Figuur 1 voor een grafische weergave van hoe de data geherstructureerd werden).

	Opkomst nationaal niveau	Opkomst Europees niveau	Geslacht	Leeftijd	...
Respondent 1	1	0	Man	56	
Respondent 2	1	1	Vrouw	33	

↓

	Beleidsniveau	Opkomst	Geslacht	Leeftijd	...
Respondent 1	Nationaal	1	Man	56	
Respondent 1	Europees	0	Man	56	
Respondent 2	Nationaal	1	Vrouw	33	
Respondent 2	Europees	1	Vrouw	33	

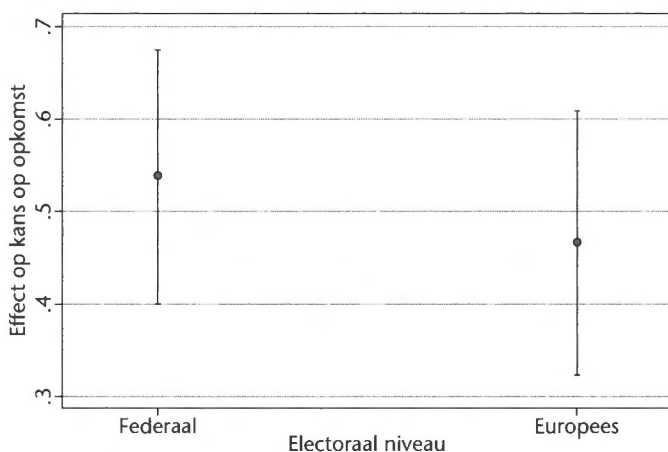
FIGUUR 1. Herstructurering van de data.

Op deze manier kan het verschil in invloed tussen de twee electorale niveaus rechtstreeks gemeten worden door middel van een interactieterm tussen de indicatoren van politieke sofisticatie en het beleidsniveau. De resultaten zijn samengevat in Appendix 3. Tabel A geeft de resultaten voor België weer en Tabel B die voor Nederland. Eerst wordt er een model met alle indicatoren maar zonder interactietermen geschat. In de volgende drie modellen (modellen 2, 3 en 4 in Tabellen A en B) wordt telkens een interactie tussen één van de indicatoren van politieke sofisticatie en het Europese niveau opgenomen (het nationale niveau is de referentiecategorie). Zoals te zien is in de tabellen, zijn de interacties tussen electoraal niveau aan de ene kant en politieke interesse en politieke kennis aan de andere kant significant negatief. Daarenboven is de interactie met opleidingsniveau in Nederland significant negatief. Deze coëfficiënten lijken het theoretische punt dat het effect van sofisticatie groter zou zijn op het Europese niveau dus tegen te spreken.

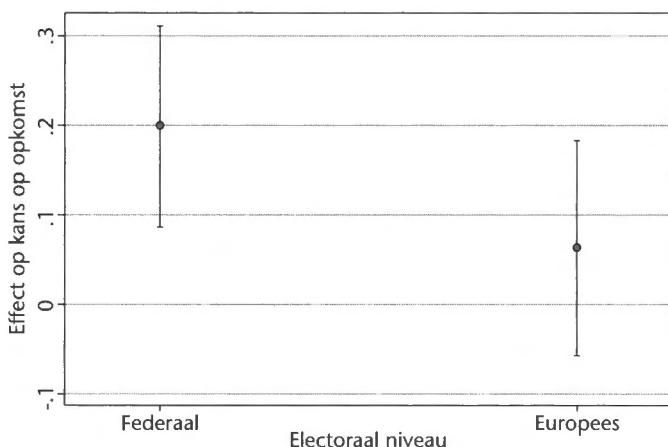
De coëfficiënten van logistische regressiemodellen moeten echter voorzichtig geïnterpreteerd worden, en interactietermen des te meer (Brambor, Clark & Golder, 2006; Drichoutis, 2011; Hoetker, 2007). Zoals Ai en Norton (2003, p. 129) stellen: "The interaction effect, which is often the variable of interest in applied econometrics, cannot be evaluated simply by looking at the sign, magnitude, or statistical significance of the coefficient on the interaction term when the model is nonlinear". Door de specifieke logistische verdeling verschillen de effecten van interesse en kennis op opkomst op de twee niveaus voor elke constellatie van de andere variabelen in de analyses. Om de interactie-effecten te verduidelijken, berekenen we marginale effecten, waarbij we de covariaten constant houden op hun gemiddelde (Karaca-Mandic, Norton & Dowd, 2012). Dit geeft een accurater beeld van de effecten, aangezien "the magnitude and even the sign of the marginal effect can differ across observations" (Hoetker, 2007, p. 335). De marginale effecten van de significante interactietermen in de Belgische data worden geplot in Figuur 2 en

Figuur 3, aangezien gesteld wordt dat grafische voorstellingen de meest volledige inzichten in de effecten bieden (Hoetker, 2007).

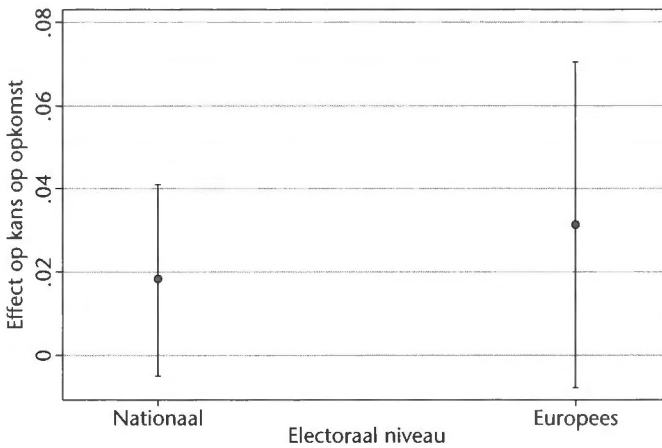
FIGUUR 2. Marginale effecten politieke interesse België.

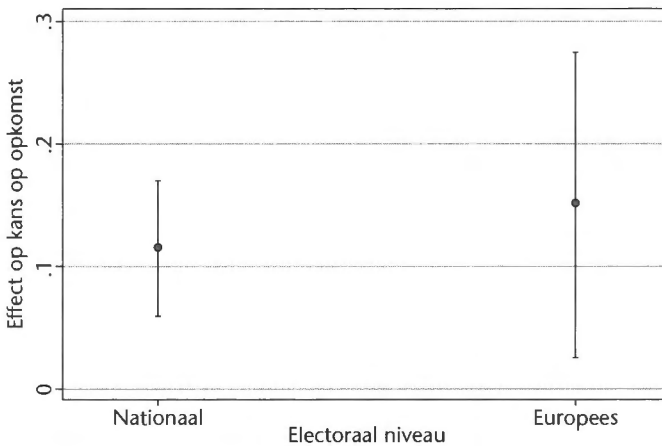
FIGUUR 3. Marginale effecten politieke kennis België.

Zoals te zien is in zowel Figuur 2 – aangaande de interactie tussen electoraal niveau en politieke interesse – als in Figuur 3 – aangaande de interactie tussen electoraal niveau en politieke kennis – overlappen de betrouwbaarheidsintervallen van de marginale effecten van de twee niveaus. Dit wijst erop dat er *geen* verschil is in effect van respectievelijk politieke interesse en politieke kennis tussen het Europese en het federale niveau. Zoals Figuren 2 en 3 aanwijzen, wordt er geen verschil in effect tussen de twee electorale niveaus gevonden.

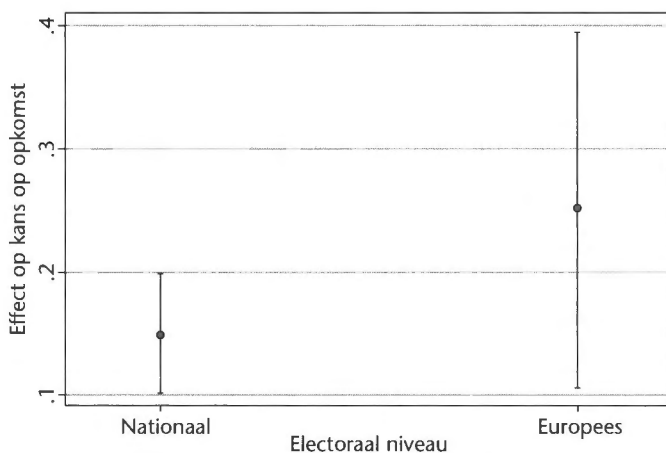
Tabel B in Appendix 3 geeft de resultaten van dezelfde analyses voor de Nederlandse data weer. Zoals te zien is in de tabel, zijn deze vergelijkbaar met de Belgische resultaten. In lijn met wat werd waargenomen in België zijn de interactietermen tussen electoraal niveau en respectievelijk politieke interesse en politieke kennis significant negatief. In tegenstelling tot de Belgische resultaten is de interactie tussen Europees niveau en opleidingsniveau echter ook (negatief) significant. Om deze resultaten zinvol te interpreteren worden ook de marginale effecten van de significante interactietermen van de Nederlandse resultaten geplott. Het effect van de interactie tussen electoraal niveau en opleidingsniveau wordt weergegeven in Figuur 4, de interactie tussen niveau en politieke interesse in Figuur 5, en de interactie tussen niveau en politieke kennis in Figuur 6.

FIGUUR 4. Marginale effecten opleidingsniveau Nederland.

FIGUUR 5. Marginale effecten politieke interesse Nederland.

FIGUUR 6. Marginale effecten politieke kennis Nederland.

Zoals te zien is in Figuur 5 en Figuur 6 is er in Nederland geen verschil in effect van politieke interesse en politieke kennis tussen het nationale en het Europese niveau; de betrouwbaarheidsintervallen van de effecten voor beide niveaus overlappen. Daarenboven verschilt het effect van opleidingsniveau niet tussen deze twee electorale niveaus, zoals te zien is in Figuur 4.

De resultaten van deze analyses bieden geen steun voor de theoretische verwachting dat het effect van politieke sofisticatie op de opkomst groter is op het Europese dan op het nationale niveau. Hoe kan deze bevinding verklaard worden? De resultaten lijken te suggereren dat zelfs de meest politiek gesofisticieerden, ongeacht hun mate van politieke interesse, politieke kennis of opleidingsniveau, niet gemotiveerd zijn om te gaan stemmen bij de Europese verkiezingen. Het tweederangskarakter van de Europese verkiezingen zorgt ervoor dat kiezers minder geneigd zijn om voor dit beleidsniveau te gaan stemmen, en deze lagere bereidheid om te stemmen in tweederangsverkiezingen geldt voor zowel laag- als hooggesofisticieerde kiezers. Uit onze resultaten kunnen we besluiten dat er geen verschil lijkt te zijn in hoe politieke sofisticatie de kans om te gaan stemmen beïnvloedt bij de nationale en de Europese verkiezingen.

6. Discussie en conclusie

Dit artikel verbindt de literatuur over de invloed van politieke sofisticatie op opkomst en het model van eerste- en tweederangsverkiezingen. We verwachtten dat de sofisticatiekloof tussen wie wel en wie niet opkomt groter zou zijn in het kader

van tweederangsverkiezingen, zoals verkiezingen voor het Europees Parlement. Europese verkiezingen krijgen minder aandacht van politieke partijen en van de media, en daardoor van het electoraat, omdat er 'minder op het spel' staat. Daardoor worden Europese verkiezingen als 'tweederangsverkiezingen' gezien. De Belgische federale verkiezingen en de Nederlandse parlementaire verkiezingen, daarentegen, zijn 'eersterangsverkiezingen'. Een hogere graad van politieke sofisticatie verhoogt de hoeveelheid aan informatie waarover de kiezer beschikt en zo de kans dat deze zal opkomen. Daarenboven verwachtten we dat politieke sofisticatie een groter effect zou hebben op de opkomst bij Europese dan op de opkomst bij nationale verkiezingen, aangezien geïnformeerd zijn voor de Europese verkiezingen een zwaardere cognitieve inspanning vergt.

Logistische regressieanalyses die de opkomst van de kiezers verklaarden, toonden aan dat een hogere graad van politieke sofisticatie de kans op opkomen verhoogt voor zowel de nationale als de Europese verkiezingen. We vonden echter geen steun voor de verwachting dat het effect van sofisticatie sterker zou zijn voor opkomst bij de Europese dan bij de nationale verkiezingen. We besluiten dan ook dat het gebrek aan aandacht voor de Europese verkiezingen in het electoraat niet te wijten is aan een gebrek aan politieke sofisticatie van de kiezers. Blijkbaar delen alle groepen in het electoraat de terughoudendheid om te gaan stemmen voor de Europese verkiezingen. Dit impliceert dat de legitimiteitscrisis van de Europese Unie zich niet beperkt tot enkele specifieke groepen van de bevolking, maar zich stelt in de hele samenleving. Onze bevindingen steunen de conclusie van Clark (2013, p. 339): "Elections to the European Parliament (EP) do not appear to be working as instruments of democratic accountability at the European level".

De bevindingen die in dit artikel worden vooropgesteld zijn onderhevig aan enkele beperkingen. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd niet opgenomen in de Belgische steekproef. Het is dus niet mogelijk de bevindingen te generaliseren naar het hele Belgische electoraat. We verwachten, ten tweede, dat de intentie om te gaan stemmen overgerapporteerd werd. In de Belgische data maken we gebruik van zelfgerapporteerde hypothetische opkomst voor de verschillende beleidsniveaus indien opkomen niet meer verplicht zou zijn. Aangezien opkomst verplicht is in België, zijn kiezers eraan gewend op te komen op de verkiezingsdag – al moet er vermeld worden dat er *de facto* geen gevolgen zijn voor wie dat niet doet. Het is dan ook mogelijk dat kiezers de mate waarin ze zouden blijven opkomen indien dat niet meer verplicht zou zijn overschatten. Bovendien wordt er verwacht dat het meer sociaal aanvaard is om een blijvend engagement aan te geven, aangezien stemmen wordt gezien als een burgerplicht (meer over zelfgerapporteerd kiesgedrag, zie Presser & Traugott, 1992). Er wordt echter verwacht dat deze overrapportage van de intentie om op te komen zich voordoet in elke antwoordcategorie. Hoewel dit de schattingen van de determinanten van opkomst dus wel kan beïnvloeden, verwachten we niet dat de bevindingen aangaande de verschillen tussen

beleidsniveaus erdoor vertekend zijn. Daarenboven wijst het feit dat de resultaten voor de Nederlandse case gelijklopend zijn erop dat het een betrouwbare meting is. We stellen dan ook voorop dat, ongeacht de graad van politieke sofisticatie, kiezers niet gemotiveerd zijn om te gaan stemmen voor het Europese niveau.

België is een van de weinige landen in Europa met een systeem van opkomstplicht. Onze resultaten wijzen erop dat, als opkomst vrijwillig zou zijn, de meer politiek gesofisticeerden in grotere mate zouden gaan stemmen – hoewel deze verschillen niet meer uitgesproken zouden zijn voor tweede- dan voor eersterangsverkiezingen.⁸ De vergelijking met de Nederlandse case onderstreept deze conclusie. Deze resultaten wijzen erop dat, zowel in België als in Nederland, de minst gesofisticeerden minder bereid zijn te gaan stemmen op de verkiezingsdag, wat opkomst ongelijk maakt en vragen doet rijzen over verkiezingen als consolidatie van democratische legitimiteit.

Noten

1. Dit artikel is een herwerkte versie van de meesterproef die ik in juni 2015 verdedigde aan de KU Leuven. Ik dank mijn promotor Prof. Marc Hooghe en Anna Kern voor de begeleiding en Prof. Ruth Dassonneville voor de hulp bij het schrijven van dit artikel. Ik dank ook de drie anonieme reviewers en de deelnemers van het Politicologenetmaal 2015 voor hun constructieve suggesties.

2. Deze dataset kwam tot stand in het kader van de interuniversitaire attractiepool Participatie en Representatie (PartiRep) die wordt betoelaagd door het Federaal Wetenschapsbeleid BELSPO.

3. De analyses voor de Belgische casus werden ook uitgevoerd met gebruik van de vier mogelijke antwoordcategorieën. Aangezien hier een ordening in zit, werden er *ordered* logistische regressieanalyses uitgevoerd. Ook de analyses met gebruik van de vier antwoordcategorieën wijzen erop dat opleidingsniveau, politieke interesse en politieke kennis de kans om op te komen op het federale niveau verhogen. Hetzelfde geldt voor het Europese niveau, met de uitzondering dat politieke kennis – in lijn met de resultaten gepresenteerd in het artikel – zijn significantie verliest op dit niveau. De resultaten van de geclusterde analyses liggen in lijn met deze gepresenteerd in het artikel. De (negatieve) interactie tussen electoraal niveau en opleidingsniveau bereikt echter ook een significant niveau ($p < 0,05$). Om de resultaten vergelijkbaar te maken met de Nederlandse analyses (waarin de afhankelijke variabele dichotoom is), zijn de resultaten in het artikel gebaseerd op een dichotome categorisering van de afhankelijke variabele (resultaten van de *ordered* analyses verkrijgbaar van de auteur).

4. We analyseerden de intentie om op te komen ook met het onderscheid tussen respondenten die aangaven altijd te zullen gaan stemmen versus alle andere categorieën. De resultaten wijzen erop dat ook met deze manier van coderen opleidingsniveau en politieke interesse de kans op opkomst significant verhogen; politieke kennis verhoogt de kans op stemmen voor het federale niveau significant, maar verliest deze significantie op het Europese niveau. Daarenboven wordt de interactie tussen opleidingsniveau en electoraal niveau significant negatief. De analyses met de categorisatie gepresenteerd in het artikel (altijd/meestal versus soms/nooit), hadden echter een grotere verklaringskracht.

5. De Cronbachs alpha van deze schalen bedraagt 0,54 (België) en 0,55 (Nederland). Dit is lager dan de algemeen aangenomen drempelwaarde, maar de literatuur neemt aan dat kennisschalen niet aan dezelfde voorwaarden moeten voldoen als attitudeschalen, aangezien intentioneel verschillende moeilijkheidsgraden worden gebruikt. Deze meting van politieke kennis wordt dan ook vaak gebruikt in ander onderzoek (Dassonneville, 2012; Dassonneville & Dejaeghere, 2014; Fraile, 2010; Ha, 2011; Karp, 2006; Karp, Banducci & Bowler, 2003; Van Heerde *et al.*, 2006).

6. Alle gerapporteerde modellen werden getest op multicollineariteitsproblemen. Er deden zich geen schendingen voor.

7. De analyses werden ook uitgevoerd met de codering van ontbrekende antwoorden als missende waarden. In België wordt het effect van politieke kennis ook significant op het Europese niveau. Daarenboven bereikt geen enkel interactie-effect in de geclusterde analyses de gebruikelijke significantiedrempel. In Nederland verliest politieke kennis zijn significantie op het Europese niveau. In de geclusterde analyses is enkel de interactie tussen politieke kennis en electoraal niveau (negatief) statistisch significant.

8. Een gelijkaardige analyse met de echte gerapporteerde opkomst als afhankelijke variabele toont aan dat politieke sofisticatie in het huidige systeem geen invloed heeft op de kans om te gaan stemmen.

Bibliografie

- Ai, C. & Norton, E. C. (2003). Interaction Terms in Logit and Probit Models. *Economics Letters*, 80(1), 123-129.
- Aldrich, J. H. (1993). Rational Choice and Turnout. *American Journal of Political Science*, 37(1), 246-278.

- Armingeon, K. & Schädel, L. (2015). Social Inequality in Political Participation: The Dark Sides of Individualisation. *West European Politics*, 38(1), 1-27.
- Baudewyns, P., Dandoy, R. & Reuchamps, M. (2015). The Success of the Regionalist Parties in the 2014 Elections in Belgium. *Regional & Federal Studies*, 25(1), 91-102.
- Blais, A. (2000). *To Vote or Not to Vote? The Merits and Limits of Rational Choice Theory*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Blais, A. (2006). What Affects Voter Turnout? *Annual Review of Political Science*, 9(1), 111-125.
- Blais, A., Young, R. & Lapp, M. (2000). The Calculus of Voting: An Empirical Test. *European Journal of Political Research*, 37(2), 181-201.
- Bovens, M. & Wille, A. (2010). The Education Gap in Participation and its Political Consequences. *Acta Politica*, 47(4), 259-271.
- Bowler, S. & Donovan, T. (2013). Civic Duty and Turnout in the UK Referendum on AV: What Shapes the Duty to Vote? *Electoral Studies*, 32(2), 265-273.
- Brambor, T., Clark, W. R. & Golder, M. (2006). Understanding Interaction Models: Improving Empirical Analyses. *Political Analysis*, 14(1), 63-82.
- Clark, N. (2013). Explaining Low Turnout in European Elections: The Role of Issue Salience and Institutional Perceptions in Elections to the European Parliament. *Journal of European Integration*, 36(4), 339-356.
- Dassonneville, R. (2012). Electoral Volatility, Political Sophistication, Trust and Efficacy: A Study on Changes in Voter Preferences During the Belgian Regional Elections of 2009. *Acta Politica*, 47(1), 18-41.
- Dassonneville, R. & Dejaeghere, Y. (2014). Bridging the Ideological Space: A Cross-National Analysis of the Distance of Party Switching. *European Journal of Political Research*, 53(3), 580-599.
- Denny, K. & Doyle, O. (2008). Political Interest, Cognitive Ability and Personality: Determinants of Voter Turnout in Britain. *British Journal of Political Science*, 38(2), 291-310.
- Deschouwer, K. (2012). *The Politics of Belgium: Governing a Divided Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Deschouwer, K., Delwit, P., Hooghe, M., Rihoux, B. en Walgrave, S. (2014). *PARTIREP Election Study 2014*. Brussel: TNS.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Drichoutis, A. (2011). Interpreting Interaction Terms in Linear and Non-Linear Models: A Cautionary Tale. *IDEAS Working Paper Series from RePEc*.
- Ervik, B. (2012). Second-Order Arguments for Second-Order Elections? Measuring 'Election Stakes' in a Multilevel Context: The Case of Norway. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties*, 22(1), 27-50.
- European Parliament (2014). *Results of the 2014 European Elections*. [20.12.2012, European Parliament: <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/turnout.html>].

- Feddersen, T. J. & Pesendorfer, W. (1996). The Swing Voter 's Curse. *American Economic Review*, 86(3), 408-424.
- Feddersen, T. J. & Pesendorfer, W. (1999). Abstention in Elections with Asymmetric Information and Diverse Preferences. *American Political Science Review*, 93(2), 381-398.
- Ferejohn, J. & Fiorina, M. (1974). The Paradox of Not Voting: A Decision Theoretic Analysis. *American Political Science Review*, 68(2), 525-536.
- Fraile, M. (2010). Widening or Reducing the Knowledge Gap? Testing the Media Effects on Political Knowledge in Spain (2004-2006). *The International Journal of Press/Politics*, 16(2), 163-184.
- Gallego, A. (2010). Understanding Unequal Turnout: Education and Voting in Comparative Perspective. *Electoral Studies*, 29(2), 239-248.
- Geys, B. (2006). Explaining Voter Turnout: A Review of Aggregate-Level Research. *Electoral Studies*, 25(4), 637-663.
- Ha, S. (2011). Attribute Priming Effects and Presidential Candidate Evaluation: The Conditionality of Political Sophistication. *Mass Communication and Society*, 14(3), 315-342.
- Hix, S. & Marsh, M. (2011). Second-Order Effects plus Pan-European Political Swings: An Analysis of European Parliament Elections Across Time. *Electoral Studies*, 30(1), 4-15.
- Hobolt, S. B. (2007). Taking Cues on Europe? Voter Competence and Party Endorsements in Referendums on European Integration. *European Journal of Political Research*, 46(2), 151-182.
- Hoetker, G. (2007). The Use of Logit and Probit Models in Strategic Management Research: Critical Issues. *Strategic Management Journal*, 28(4), 331-343.
- Hooghe, M. (2014). Citizenship and Participation. In L. Leduc, R. Niemi & P. Norris (Eds.), *Comparing Democracies Elections and Voting in the 21st century* (pp. 58-75). Thousand Oaks: Sage.
- Hooghe, M. & Pelleriaux, K. (1998). Compulsory Voting in Belgium: an Application of the Lijphart Thesis. *Electoral Studies*, 17(4), 419-424.
- Howe, P. (2006). Political Knowledge and Electoral Participation in the Netherlands: Comparisons with the Canadian Case. *International Political Science Review*, 27(2), 137-166.
- Iusitini, L. & Crothers, C. (2013). Turnout and Voting Choices at General Elections of Pacific Peoples in New Zealand. *Political Science*, 65(2), 157-177.
- Jeffery, C. & Hough, D. (2003). Regional Elections in Multi-Level Systems. *European Urban and Regional Studies*, 10(3), 199-212.
- Karaca-Mandic, P., Norton, E. C. & Dowd, B. (2012). Interaction Terms in Nonlinear Models. *Health Services Research*, 47(1), 255-274.
- Karp, J. A. (2006). Political Knowledge about Electoral Rules: Comparing Mixed Member Proportional Systems in Germany and New Zealand. *Electoral Studies*, 25(4), 714-730.

- Karp, J. A., Banducci, S. A. & Bowler, S. (2003). To Know it is to Love it?: Satisfaction with Democracy in the European Union. *Comparative Political Studies*, 36(3), 27-292.
- Lassen, D. D. (2005). The Effect of Information on Voter Turnout: Evidence from a Natural Experiment. *American Journal of Political Science*, 49(1), 103-118.
- Lee, Y. K. & Chang, C. T. (2011). Missing Ingredients in Political Advertising: The Right Formula for Political Sophistication and Candidate Credibility. *Social Science Journal*, 48(4), 659-671.
- Lefevere, J. (2013). Zijn lokale verkiezingen tweederangsverkiezingen? In R. Dassonneville, M. Hooghe, S. Marien, & J. B. Pilet (Eds.), *De lokale kiezer: Het kiesgedrag bij de Belgische gemeenteraadsverkiezingen van 2012* (pp. 93-115). Brussel: ASP.
- Lefevere, J. & Van Aelst, P. (2014). First-Order, Second-Order or Third-Rate? A Comparison of Turnout in European, Local and National Elections in the Netherlands. *Electoral Studies*, 35(1), 159-170.
- Leighley, J. E. & Nagler, J. (1992a). Individual and Systemic Influences on Turnout: Who Votes? 1984. *Journal of Politics*, 54(3), 718-740.
- Leighley, J. E. & Nagler, J. (1992b). Socioeconomic Class Bias in Turnout, 1964-1988: The Voters Remain the Same. *American Political Science Review*, 86(3), 725-736.
- Lelieveldt, H. & van der Does, R. (2014). Hoe tweederangs zijn lokale verkiezingen? Een analyse van de Nederlandse gemeenteraadsverkiezingen 2010 vanuit het perspectief van Second-Order Elections. *Res Publica*, 56(3), 317-336.
- Lijphart, A. (1997). Unresolved Dilemma Unequal Participation: Democracy's Presidential Address, American Political Science Association, 1996. *American Political Science Review*, 91(1), 1-14.
- Luskin, R. C. (1987). Measuring Political Sophistication. *American Journal of Political Science*, 31(4), 856-899.
- Luskin, R. C. (1990). Explaining Political Sophistication. *Political Behavior*, 12(4), 331-361.
- MacDonald, S. E., Rabinowitz, G. & Listhaug, O. (1995). Political Sophistication and Models of Issue Voting. *British Journal of Political Science*, 25(4), 453-483.
- Mahler, V. A. (2008). Electoral Turnout and Income Redistribution by the State: A Cross-national Analysis of the Developed Democracies. *European Journal of Political Research*, 47(2), 161-183.
- Marien, S., Dassonneville, R. & Hooghe, M. (2015). How Second Order Are Local Elections? Voting Motives and Party Preferences in Belgian Municipal Elections. *Local Government Studies*, 41(6), 898-916.
- Marthaler, S. (2008). The Paradox of the Politically-Sophisticated Partisan: The French Case. *West European Politics*, 31(5), 937-959.
- Mattila, M. (2003). Why Bother? Determinants of Turnout in the European Elections. *Electoral Studies*, 22(3), 449-468.
- McAllister, I. (1986). Compulsory Voting, Turnout, and Party Advantage in Australia. *Australian Journal of Political Science*, 21(1), 89-93.

- McMurray, J. (2015). The Paradox of Information and Voter Turnout. *Public Choice*, 165(1), 13-23.
- Mondak, J. J. (1999). Reconsidering the Measurement of Political Knowledge. *Political Analysis*, 8(1), 57-82.
- Pintor, R. L. & Gratschew, M. (2002). *Voter Turnout Since 1945: A Global Report*. Stockholm: IDEA.
- Presser, S. & Traugott, M. (1992). Little White Lies and Social Science Models : Correlated Response Errors in a Panel Study of Voting. *Public Opinion Quarterly*, 56(1), 77-86.
- Rapeli, L. (2013). *The Conception of Citizen Knowledge in Democratic Theory*. Basingstoke: Palgrave.
- Reif, K. & Schmitt, H. (1980). Nice Second-Order National Elections – A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research*, 8(1), 3-44.
- Riker, W. H. & Ordeshook, P. C. (1968). A Theory of the Calculus of Voting. *American Political Science Review*, 62(1), 25-42.
- Romanova, V. (2014). The Principle of Cyclicity of the Second-Order Election Theory for Simultaneous Multi-level Elections. *Politics*, 34(2), 161-179.
- Rosema, M. (2007). Low Turnout: Threat to Democracy or Bessing in Disguise? Consequences of Citizens' Varying Tendencies to Vote. *Electoral Studies*, 26(3), 612-623.
- Schakel, A. H. & Jeffery, C. (2013). Are Regional Elections Really 'Second-Order' Elections? *Regional Studies*, 47(3), 323-341.
- Schmitt, H. (2005). The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-Order? *West European Politics*, 28(3), 650-679.
- Schmitt, H., Popa, S. A., Hobolt, S. B. & Teperoglou, E. (2015). *European Parliament Election Study 2014, Voter Study*. GESIS Data Archive, Cologne. ZA5160 Data file Version 2.0.0, doi:10.4232/1.12300.
- Schoen, H. & Steinbrecher, M. (2013). Beyond Total Effects: Exploring the Interplay of Personality and Attitudes in Affecting Turnout in the 2009 German Federal Election. *Political Psychology*, 34(4), 533-552.
- Schuessler, A. A. (2000). Expressive Voting. *Rationality and Society*, 12(1), 87-119.
- Shields, T. G. & Goidel, R. K. (1997). Participation Rates, Socioeconomic Class Biases, and Congressional Elections: A Crossvalidation. *American Journal of Political Science*, 41(2), 683-691.
- Smeenk, W., de Graaf, N. D. & Ultee, W. (1995). Thuisblijven bij Verkiezingen in Nederland en de Verenigde Staten. *Mens & Maatschappij*, 70(3), 220-242.
- Smets, K. & van Ham, C. (2013). The Embarrassment of Riches? A Meta-analysis of Individual-level Research on Voter Turnout. *Electoral Studies*, 32(2), 344-359.
- Söderlund, P., Wass, H. & Blais, A. (2011). The Impact of Motivational and Contextual Factors on Turnout in First- and Second-Order Elections. *Electoral Studies*, 30(4), 689-699.

- Timmermans, A. & Moury, C. (2006). Coalition Governance in Belgium and The Netherlands: Rising Government Stability Against All Electoral Odds. *Acta Politica*, 41(4), 389-407.
- Van Aelst, P. & Lefevere, J. (2012). Has Europe Got Anything to Do with the European Elections? A Study on Split-Ticket Voting in the Belgian Regional and European Elections of 2009. *European Union Politics*, 13(1), 3-25.
- van der Eijk, C., Franklin, M. N. & Marsh, M. (1996). What Voters Teach Us About Europe-Wide Elections: What Europe-Wide Elections Teach Us About Voters. *Electoral Studies*, 15(2), 149-166.
- van der Meer, T. & van Deth, J. (2010). Opkomstplicht: stimulans of frustratie? Een landenvergelijkende studie naar de gevolgen van opkomstplicht op politieke participatie. *Res Publica*, 50(1), 73-93.
- van Egmond, M., de Graaf, N. D. & van der Eijk, C. (1998). Electoral Participation in the Netherlands: Individual and Contextual Influences. *European Journal of Political Research*, 34(2), 281-300.
- Van Heerde, J., Johnson, M. & Bowler, S. (2006). Barriers to Participation, Voter Sophistication and Candidate Spending Choices in US Senate Elections. *British Journal of Political Science*, 36(4), 745-758.
- Van Praag, P. & Van Aelst, P. (2010). Verkiezingscampagnes in België en Nederland. Vergelijkbare Landen, Verschillende Campagnes? *Res Publica*, 53(3), 375-390.
- Verba, S., Schlozman, K. L. & Brady, H. B. (1995). *Voice and Equality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Verlet, D., Carton, A. & Callens, M. (2010). Opkomstplicht in Vlaanderen: een gespreide slagorde? Onderzoek naar de gelaagdheid van houdingen ten aanzien van de opkomstplicht. *Res Publica*, 50(1), 45-71.
- Wang, C.-H. (2014). Gender Differences in the Effects of Personality Traits on Voter Turnout. *Electoral Studies*, 34(1), 167-176.
- Weisberg, H. F. & Nawara, S. P. (2010). How Sophistication Affected The 2000 Presidential Vote: Traditional Sophistication Measures Versus Conceptualization. *Political Behavior*, 32(4), 547-565.
- Whiteley, B. Y. P., Clarke, H. & Sanders, D. (2001). Turnout. *Parliamentary Affairs*, 54(4), 775-788.
- Wolfinger, N. H. & Wolfinger, R. E. (2008). Family Structure and Voter Turnout. *Social Forces*, 86(4), 1513-1528.

Appendix 1. Vraagstelling en codering variabelen in de analyses

België

Variabele	Vraag	Antwoordcategorieën/ codering
Stemintentie	Als stemmen niet meer verplicht was in België, zou u dan altijd, meestal, soms of nooit gaan stemmen voor elk van de volgende soorten verkiezingen? 1: de verkiezingen van het Europees Parlement 2: de Belgische federale verkiezingen	Soms en nooit: 0 Meestal en altijd: 1
Geslacht		Vrouw : 0 Man : 1
Leeftijd	Wat is uw geboortjaar?	
Inkomen	Als u het inkomen uit alle bronnen optelt, in welke categorie bevindt zich het totale maandelijke netto-inkomen van uw huishouden, eventuele inkomsten uit overuren inbegrepen. (...)	Tien categorieën, gaande van "lager dan 1000€/ maand", tot "meer dan 6000€/maand"
Burgerplicht	Hoe belangrijk is het volgens u dat een goede burger deelneemt aan (...) stemmen bij verkiezingen.	Schaal van 1: zeer onbelangrijk, tot 7: zeer belangrijk
Regio		Wallonië: 1 Vlaanderen: 0
Opleidingsniveau	Wat is uw hoogst behaalde opleidingsniveau?	Tien categorieën, van 1: geen onderwijs, tot 10: universitair diploma
Politieke interesse	In welke mate heeft u belangstelling voor politiek in het algemeen?	Schaal van 0: helemaal geen belangstelling, tot 10: heel veel belangstelling.
Politieke kennis: vijf kennisvragen	De huidige voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers is... Welke partij maakt geen deel uit van de – respectievelijke regionale – regering? Hoeveel lidstaten telt de Europese Unie? Welke partij maakt GEEN deel uit van de federale regering? Het federale parlement bestaat uit...	Armand De Decker Vlaanderen: Open VLD Wallonië: MR 28 N-VA De Kamer en de Senaat

Nederland

Variabele	Vraag	Antwoordcategorieën/ codering
Stemgedrag Europese verkiezingen	Op 22 mei waren er verkiezingen voor het Europees Parlement. Om een of andere reden hebben sommige mensen in Nederland niet gestemd bij die verkiezingen. Heeft u zelf gestemd bij deze laatste verkiezingen voor het Europees Parlement?	Heeft wel gestemd: 1, niet gestemd: 0
Stemgedrag Tweede Kamer verkiezingen	Op 12 september 2012 vonden er hier in Nederland verkiezingen voor de Tweede Kamer plaats. Om een of andere reden brachten sommige mensen in Nederland hun stem niet uit tijdens die verkiezing. Bracht u zelf uw stem uit tijdens de verkiezingen voor de Tweede Kamer?	Heeft wel gestemd: 1; niet gestemd: 0
Geslacht		Vrouw: 0 Man: 1
Leeftijd	Wat is uw leeftijd?	
Sociale klasse	Op de volgende schaal komt '1' overeen met de laagste sociale status die mensen kunnen hebben in de maatschappij en '10' met de hoogste. Kunt u mij vertellen waar op deze schaal u zichzelf plaatst?	Schaal van 1 tot 10: laag naar hoog
Opleidingsniveau	Hoe oud was u toen u uw schoolopleiding of studie beëindigde? Het gaat om uw volledige dagopleiding.	Geen voltijdse opleiding: 0 -15: 1 16-19jaar: 2 20+: 3 Nog aan het studeren:.
Politieke interesse	Voor elk van de volgende stellingen, vertelt u mij a.u.b. in welke mate deze wel of niet overeenkomt met uw houding of mening. U bent zeer geïnteresseerd in politiek.	1: Ja, zeker 2: Ja, tot op zekere hoogte 3: Nee, niet echt 4: Nee, zeker niet
Politieke kennis	Kunt u voor elk van de volgende stellingen over de Europese Unie zeggen of u denkt dat deze juist of onjuist is. Als u het niet weet, zegt u dat gewoon en gaan we verder naar de volgende vraag.	Onjuist
	Zwitserland is lid van de Europese Unie	Onjuist
	Elke lidstaat kiest hetzelfde aantal Euro-parlementariërs	Onjuist
	Er zijn 225 leden in de Tweede Kamer	Onjuist
	Mark Rutte behoort tot de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD)	Juist

Appendix 2. Variabelen in de analyses

TABEL A. Variabelen in de analyse voor België.

	N	Gemiddelde	Std. Dev.	Minimum	Maximum	Missings
Stemintentie federaal niveau	2013	0,65	0,476	0	1	6
Stemintentie Europees niveau	2008	0,56	0,496	0	1	11
Geslacht	2019	0,50	0,500	0	1	0
Leeftijd	2019	47,97	17,320	18	84	0
Inkomen	1833	5,53	2,510	1	11	186
Burgerlicht	2013	5,51	1,798	1	7	6
Gewest	2019	1,50	0,500	1	2	0
Opleidingsniveau	2019	2,02	0,820	0	3	0
Politieke interesse	2017	0,48	0,277	0	1	2
Politieke kennis	2019	0,44	0,291	0	1	0

Bron: PartiRep Election Study 2014

TABEL B. Variabelen in de analyse voor Nederland.

	N	Gemiddelde	Std. Dev.	Minimum	Maximum	Missings
Opkomst nationaal niveau	1101	0,894	0,308	0	1	0
Opkomst Europees niveau	1100	0,666	0,472	0	1	1
Geslacht	1101	0,480	0,500	0	1	0
Leeftijd	1101	53,676	17,319	18	97	0
Sociale klasse	1074	6,749	1,339	1	10	27
Opleidingsniveau	1036	2,449	0,676	0	3	65
Politieke interesse	1100	0,515	0,306	0	1	1
Politieke kennis	1101	0,785	0,256	0	1	0

Bron: EES 2014

Appendix 3

TABEL A. Geclusterde analyse van het effect van politieke sofisticatie op de intentie te stemmen voor de federale en Europese verkiezingen in België.

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Geslacht (ref. = vrouw)	-0,022 (0,127)	-0,022 (0,127)	-0,022 (0,127)	-0,021 (0,127)
Leeftijd	-0,029 (0,022)	-0,029 (0,022)	-0,029 (0,022)	-0,029 (0,022)
Leeftijd ²	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)
Inkomen	0,033 (0,027)	0,033 (0,027)	0,033 (0,027)	0,033 (0,027)
Plicht	0,700*** (0,045)	0,701*** (0,045)	0,701*** (0,045)	0,701*** (0,045)
Regio	-0,014 (0,130)	-0,013 (0,130)	-0,014 (0,130)	-0,014 (0,130)
Opleidingsniveau	0,381*** (0,096)	0,439*** (0,103)	0,381*** (0,096)	0,381*** (0,096)
Politieke interesse	2,104*** (0,284)	2,103*** (0,284)	2,358*** (0,311)	2,105*** (0,284)
Politieke kennis	0,542* (0,230)	0,543* (0,230)	0,544* (0,230)	0,871*** (0,252)
Europees niveau	-0,555*** (0,052)	-0,353** (0,124)	-0,338*** (0,095)	-0,306*** (0,079)
Europees niveau x opleidingsniveau		-0,110 (0,061)		
Europees niveau x politieke interesse			-0,491* (0,202)	
Europees niveau x politieke kennis				-0,620*** (0,177)
Constante	-4,371*** (0,528)	-4,481*** (0,533)	-4,487*** (0,532)	-4,510*** (0,531)
N	3641	3641	3641	3641

Bron: PartiRep Election Study 2014

Noot: *: $p \leq 0,05$; **: $p \leq 0,01$; ***: $p \leq 0,001$

TABEL B. Geclusterde analyse van het effect van politieke sofisticatie op de opkomst voor de nationale en Europese verkiezingen in Nederland.

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Geslacht (ref. = vrouw)	-0,369* (0,152)	-0,369* (0,152)	-0,363* (0,151)	-0,358* (0,151)
Leeftijd	0,021 (0,030)	0,022 (0,030)	0,019 (0,030)	0,019 (0,030)
Leeftijd ²	0,000 (0,000)	-1,99e-08 (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)
Sociale klasse	0,123* (0,054)	0,122* (0,054)	0,125* (0,055)	0,121* (0,054)
Opleidingsniveau	0,190 (0,123)	0,495** (0,180)	0,180 (0,121)	0,192 (0,054)
Politieke interesse	0,998*** (0,299)	0,992*** (0,298)	2,084*** (0,643)	0,996*** (0,298)
Politieke kennis	1,688*** (0,314)	1,686*** (0,315)	1,646*** (0,314)	2,837*** (0,465)
Europees niveau	-1,944*** (0,128)	-0,884* (0,438)	-1,381*** (0,246)	-0,794* (0,338)
Europees niveau × opleidingsniveau		-0,434* (0,180)		
Europees niveau × politieke interesse			-1,412* (0,549)	
Europees niveau × politieke kennis				-1,717*** (0,471)
Constante	-1,404 (0,854)	-2,154* (0,921)	-1,719* (0,867)	-2,065* (0,871)
N	2019	2019	2019	2019

Bron: EES 2014

Noot: *: $p \leq 0,05$; **: $p \leq 0,01$; ***: $p \leq 0,001$